

Duchovní souvislosti v utváření lidského organismu

Patnáctá přednáška

Zážitky člověka v éterickém kosmu.

Rudolf Steiner

GA 218

Berlín, 7. prosince 1922

Smysl duchovně-vědeckého poznání. Duchovně-vědecké bádání. Pochopení výsledků duchovně-vědeckého nadsmyslového bádání. Nové vědomí pro práci v životě. Pohled na nitro a vnějšek v pozemském životě a po smrti.

Je mi velkým uspokojením, že k vám mohu zase jednou promluvit v odbočce naší Antroposofické společnosti, v níž jsem mohl po mnoho let rozvíjet hlavní část své činnosti. Dnes bych chtěl hovořit o něčem, o čem se domnívám, že je to právě v současnosti důležité, abychom to pozorovali. Chtěl bych k vám hovořit z určitého hlediska o vztazích člověka k nadsmyslovému světu. Vlastně je to stálým tématem, o němž hovoříme v antroposofickém hnutí. Asi jste si již zvykli na to, že pravdy o nadsmyslových světech se mohou teprve tehdy stát plným vlastnictvím lidského srdce, když jsou pozorovány z nejrůznějších hledisek. Jak jsem to již často vyslovil, můžeme dostat celkový dojem jen tím, že přijímáme obrazy z nej různějších stran.

Víte, že z duchovně-vědeckého pozorování vyplývá, jak se život člověka dělí během pozemského bytí na dvě časově odlišné části - na plně vědomý bdělý stav a na stav spánku. Víte také, že během spánku se ony články lidské bytosti, které označujeme jako tělo fyzické a éterické oddělují od těla astrálního a bytosti já. Fyzické a éterické tělo zůstávají zpět, v astrálním těle a v já vede člověk nevědomé bytí mimo fyzické éterické tělo. Vystupuje-li se k vyššímu poznání, tak nelze říci, že se tímto vystoupením samým nic pro lidskou bytost nezíská, stejně jako pro své trávení nezískáme nic tím, že máme o trávení teoretické vědění, stejně jako nezískáme nic pro bezprostřední podstatu trávení, jak samo plyne v naší normálně organizované lidské bytosti. Můžeme sice říci, že vyšší poznání nevnaší nic nového do člověka, poněvadž vše je již v člověku, co vyšší poznání podává. Ale přece je tomu tak, že to, o čem můžeme určitě říci, že nic nového do člověka nevnaší, poukazuje na to, co zůstává člověku pro obyčejné vědomí nepoznané, a pokud se to ne pouze pozná, nýbrž se to

prožívá celým duševním obsahem, všemi silami duše, pak ovšem vnáší něco vyššího do lidské bytosti - nikoli poznání jako takové, nýbrž prožívání tohoto poznání. Tím jsem ale poukázal na to, co bych chtěl líčit jako něco trojího v antroposofickém úsilí. Nejprve máme to, že tu musí být jednotliví lidé, kteří si osvojili duchovně-vědecké metody tak, že mohou vyšším zřením v nadmyslových světech přinášet poznání o těchto nadmyslových světech. Jak se nazývá získání těchto znalostí během pozemského života, na tom záleží méně. Nespojují-li se s výrazem jasnozření ony mlhavé mystické představy, které bývají velice často s tímto výrazem spojovány, tak můžeme právě hovořit o jasnozřivém poznání. Jím se tedy nejprve uskutečňuje, co v naší době stále víc a více musí vstupovat do myslí lidí jako životní obsah. To druhé je, že obyčejným zdravým lidským rozumem, je-li jen dosti nezaujatý, se může nahlédnout, co se zvěstuje jasnozřivým poznáním. Často jsem přece zdůrazňoval, že nepotřebujeme sami být jasnovidci, abychom nahlédli, co se zvěstuje jasnozřivým bádáním. Ale je také důležité pro toho, kdo sám přichází k jasnozřivému nazírání, aby to, co zří, převáděl do obyčejných lidských pojmů. Neboť to je právě ten význam, který má jasnovidnost pro člověka v současné době jeho vývoje, že se dá převést do oněch pojmů, které máme v dnešní civilizaci jako lidské pojmy. Tedy musíme, ať jsme jasnovidci nebo nejsme, chápat to, co se jasnozřivým bádáním zjevuje.

A to třetí je toto: Co se převádí z jasnovidného bádání do pojmů, co si můžeme představit z jasnozřivého bádání, to se musí stát vnitřním životním obsahem, musí se stát takovým, že tím člověk chápe, že je bytostí, která není vázána jen na pozemské bytí mezi narozením a smrtí, nýbrž že je bytostí, pro kterou je pozemský život jen jednou fází, jen přechodnou metamorfózou. Do duše má proniknout vše, co může do lidského srdce přicházet tak, že se antroposofie v tomto smyslu stává obsahem života. Za prvé se tím člověk poznává jako příslušník duchovních světů a ví, že pozemské bytí musí obdržet své úkoly ze světů duchovních. Za druhé se tím člověk cítí zodpovědný vůči duchovním světům. To vše ho vyzvedá nad pouhé pozemské bytí, ale nikoli tak, že toto snivě-mystický opouští a necení si je, nýbrž právě když si přináší z duchovního světa pro pozemské bytí své úkoly a ovlivňuje tím celý duktus, celý statut svého pozemského života. Toto je zvláště pro naši dobu důležité, že se zprvu učíme naslouchat tomu, co nám může říci jasnovidné bádání, že se potom snažíme zdravým lidským rozumem pochopit obsah tohoto vyhádaného, a že tento obsah činíme životní prací, prosvětlením života úkoly, zvýšením životní zodpovědnosti vůči duchovním světům. Když vám těmito slovy hledím dát, řekl bych, barevnou nuanci, o níž se domnívám, že má pronikat moje dnešní vývody, chtěl bych vám opět dát něco nového o vztazích člověka k nadmyslovému světu.

Člověk, který žije na Zemi, otvírá své smysly fysickému světu. Vnímá, když pohlíží do sebe, určitým způsobem své myšlení, své citění a své chtění. Co vnímá svými smysly a činí svým duševním obsahem, to nazývá svým pozemským okolím. Všimněte si, že když stojíme jako pozemští lidé v tomto fysickém okolí, že jsme docela dobře seznámeni s tím, co nazýváme okolním světem, pokud leží v našem horizontu, že jsme ale málo obeznámeni s tím, co dokonce často i fysicky leží v naší

vlastní bytosti. Člověk poznává dobře pomocí vnější vědy svoje vnitřní orgány, ale až teprve tehdy, když je učiní na pitevním stole vnějšími objekty. Pohlížením do sebe sama nemůže člověk obyčejným poznáním poznávat své plíce, své srdce atd. Učíme se své vnitřní orgány nanejvýše cítit a vnímat, když onemocní. Ve zdravém stavu člověk své nitro vlastně nevnímá. Žije ve svém nitru, má je v činnosti samo o sobě. Ale právě když v něm žije, jaksi v něm vězí a je jím sám, nevnímá je tak, jako vnímá zevní svět, jímž právě on není

To nám ukazuje, že my zde během svého pozemského bytí obracíme pohled na zevní svět a vnímáme svět s jeho obsahem kolem sebe, a potom, když pohlížíme do nitra, máme všeobecný a neurčitý pocit o já, o němž musíme říci, jsme-li k sobě poctiví, že je úplně temný a nejasný. A že můžeme střídat toto nahlížení do svého nitra, přičemž se pak prožíváme v duši jako něco dosti nejasného, temného, a prožívání zevního světa, který je konkrétní, všude určitý a plný obsahu. Obojí prožívání můžeme ve svém vědomí střídat. To je právě naše zkušenost mezi narozením a smrtí

Mezi smrtí a novým zrozením je zkušenost podstatně jiná. Právě v oněch dobách života mezi smrtí a novým zrozením, které se snad dají srovnávat se střední částí našeho pozemského života, kdy jsme asi jako třicetiletí, čtyřicetiletí na vrcholu užívání svých fyzických sil, právě v této době tu je to opačné vůči pozemskému životu. Tu hledíme do svého nitra jiným vědomím, které tu potom máme. Když hledíme do svého nitra, máme něco tak konkrétního, tak obsahu plného, jako když na Zemi pohlížíme do vnějšího světa. Jen když zde na Zemi hledíme do vnějšího světa, máme kolem sebe bytosti z říše minerální, rostlinné, zvířecí a lidské. Máme kolem sebe tyto říše a ony se nám projevují jako obsah přístupný smyslům. Když mezi smrtí a novým zrozením ve vyznačené době hledíme do sebe sama, potom v sobě nemáme věci přírody, nýbrž máme v sobě svět bytostí, svět oněch bytostí, které popisujeme jako bytosti vyšších duchovních hierarchií. Zde na Zemi máme vnímání světa, zevní vnímání věcí, v duchovním světě máme vnitřní vnímání bytostí. Pohlížíme do sebe, ale nenacházíme orgány, jaké zde na Zemi v sobě nosíme, nýbrž nacházíme celý svět bytostí, můžeme-li mít pro to správné vědomí. Ten, kdo popisuje tyto bytosti vyšších hierarchií, nepopisuje vlastně nic jiného, než zevní zkušenost člověka mezi smrtí a novým zrozením. Jako my můžeme zde obrátit pohled z vnějšího světa do sebe samých, můžeme tam naopak obrátit pohled z nitra, kde nalézáme bytosti vyšších hierarchií, do vnějšku, a potom nacházíme sebe sama, potom přicházíme k sobě samému. Zevní svět je tam vlastně světem vnitřním, vnitřní bytost je tam bytostí zevní tím způsobem, jak jsem to právě vylíčil.

Avšak to, co tam spatřujeme jako vnitřní svět plný duchovních bytostí v sobě, to se nám zde během pozemského života představuje ve svém otisku tak, že vidíme smyslové otisky oněch bytostí, které jinak vnímáme ve svém nitru mezi smrtí a novým zrozením. Ovšem nevidíme zde tytéž bytosti, nýbrž jaksi obydlí těchto bytostí, a to je - hvězdný svět okolo nás, přičemž celá množství těchto bytostí se nachází vždy v určitém společenství. Co tedy popisujeme, když hovoříme z plného poznání (nikoli z onoho poznání krtka mezi narozením a smrtí, které je vlastní obyčejnému poznání) o

hvězdách, například o Slunci? Slunce nám poskytuje naproti smyslovému pohledu jistý obraz. Co se nám však zde naskytá jako obraz Slunce, to prožíváme mezi smrtí a novým zrozením jako říši duchovních bytostí. Tu nevidíme Slunce tak, jakým je na Zemi, nýbrž vidíme říši duchovních bytostí. Zde máme z pozemského života něco jako vzpomínku, díky již víme, že „tato říše duchovních bytostí, pohlíženo ze Země, je Slunce“. A tak je tomu také u ostatních hvězd. To znamená, že naše duchovní vědomí mezi smrtí a novým zrozením se stává vědomím kosmickým. Nejsme tu jakoby ve své kůži, jsme vpravdě celým světem. Jen si to nesmíme představovat prostorově, ale tak, že nosíme v sobě celé hvězdné nebe. Je tomu také tak, že jako zde na Zemi nosíme v sobě své plíce, své srdce, svůj žaludek atd., tak nosíme mezi smrtí a novým zrozením v sobě Slunce, Měsíc, Saturn a ostatní hvězdy jako své vnitřní orgány v podobě duchovních bytostí. To je jejich duchovní korelát, jejich duchovní praobraz, co my tam v sobě nosíme.

Nepřišli bychom nikdy k sobě v duchovním světě, kdybychom byli vždy v tomto stavu, kdybychom se stále cítili sjednoceni se světem vyšších hierarchií. Ale tak to nemůže být. To by bylo právě tak, jako kdybychom zde na Zemi chtěli pouze vdechovat a nikdy vydechovat. Proto spočívá náš život mezi smrtí a novým zrozením v rytmickém střídání. Jako máme zde střídavě vdech a výdech (mohl bych také říci bdění a spánek), tak tam střídáme prožívání hierarchického duchovního světa a prožívání sebe sama. Tím vzniká v prožívání člověka střídání mezi stavem, kdy se rozšiřujeme po celém světovém bytí, a mezi stavem, kdy přicházíme k sobě samému - rozšíření do celého světového bytí - přicházení k sobě samému atd.

Tento život mezi smrtí a novým zrozením v duchovním světě, jehož fyzickým odleskem je hvězdný svět, tento život není vpravdě o nic méně bohatý, než je svět pozemský. Můžeme ale v pozemském životě poznat vlastně jen rezultat toho, co prožíváme mezi smrtí a novým zrozením, a to velmi nezřetelně. Pomyslete si toto: Žijeme zde na Zemi v pozemském životě, jeden zhotovuje boty, druhý šaty, třetí stříhá lidem vlasy, čtvrtý staví lokomotivy atd. Činíme-li toto zde na Zemi, uskutečňuje se tzv. lidská kultura, civilisace. Představte si nyní, že by tato celá civilisace byla pojímána čas od času ve svých plodech v jakémsi rezultátu ve zcela jiné oblasti, například na Slunci. Nemohli bychom hned rozeznat svým slunečním vědomím z toho, co je tam na Slunci, že je to výsledek zemské civilisace. Předpokládejme, že by všechno to, co se zde na Zemi uskutečňuje, jak jsem to naznačil, bylo právě jediným výsledkem v mnoha exemplářích. Tak tomu totiž ve skutečnosti je s tím, co my činíme ve vylíčené souvislosti s bytostmi vyšších hierarchií mezi smrtí a novým zrozením - pracujeme tam s těmito bytostmi na duchovní formě našeho fyzického zemského těla. Tato práce, která se tu koná, kdy člověk mezi smrtí a novým zrozením spolupracuje s bytostmi vyšších hierarchií, aby se uskutečnila duchovní forma pozemského těla, tato práce je vpravdě bohatší a rozmanitější než to, co zde ve fyzickém životě uskutečňujeme jako práci kultury, i když nám potom fyzické lidské tělo, které pře námi stojí, hned neprozrazuje, že je výsledkem práce božských bytostí v souvislosti s člověkem v době jeho života mezi smrtí a novým zrozením. Ale starší světové názory dobře věděly, co říkaly, když nazývaly lidské tělo chrámem bohů. Neboť toto lidské

tělo je skutečně tou nej komplikovanější věcí, která vůbec ve vesmíru existuje, jakkoli málo to svým obyčejným vědomím zde na Zemi máme na zřeteli. To, čím je jednotlivé lidské tělo, to je právě souhrnná práce nesčetných bytostí, k nimž ale sami náležíme, neboť spolupracujeme na tom těle, jímž se odíváme v pozemské inkarnaci, jen bychom je pro sebe nemohli vypracovat sami, nýbrž musíme je vypracovávat ve společenství s nesčetnými duchovními bytostmi nejrůznějších řádových stupňů.

Mluvíme-li z hlediska pozemského života, tak jsme zvyklí zárodkem nazývat to, co je zpočátku malé a potom se stává ve fyzickém smyslu velkým. Nazýváme-li to, co tu člověk vypracovává mezi smrtí a novým zrozením, duchovním zárodkem fyzického těla, tak musíme říci, že tento duchovní zárodek je velký jako celý vesmír a stává se potom, když prochází embryonálním životem člověka, právě „malým“ ve fyzickém životě. V tomto lidském malém zárodku je otisk velkého duchovního zárodku, který byl vypracován člověkem spolu s vyššími bytostmi. Takže když pohlížíme jasnovidně do světa, který člověk prožívá mezi smrtí a novým zrozením, vidíme vlastně, jak se podle záměrů makrokosmu formuje mikrokosmos - lidské tělo - v stále nových exemplářích. A to je vznešenější úkol, než celá kulturní práce, kterou člověk mezi narozením a smrtí vykonává. Život, který člověk prodělává, když tedy pracuje ve vesmíru na lidském zárodku, tento život je mnohostranější a bohatší než to, co zde na Zemi uskutečňujeme, když vyrábíme boty, šijeme šaty, učíme děti, řídíme státy atd., mohl bych ovšem v tomto výčtu dlouho pokračovat. Právě s tím se musí ten, kdo chce svět prohlédat, seznámit, že je to něco nesmírně vznešeného, vytvářet ze záměrů vesmíru fyzické tělo, které je tu ve fyzickém otisku, a že prožívání tohoto vytváření je něčím nesmírným vzhledem k vznešenosti duchovních bytostí, což nelze vůbec srovnávat s něčím, co uskutečňuje člověk zde na Zemi, i když spoluvytváří ty nejhodnotnější kulturní statky fyzického pozemského života.

Tak stojí člověk vlastně mezi smrtí a novým zrozením v duchovním světě - má jakýsi vnější svět, kterým je on sám; pohlíží na budoucí pozemský život a v tomto pohledu v perspektivě tohoto budoucího pozemského života spočívá právě to, že se do sebe sama stahuje, že přichází sám k sobě. V okamžiku, kdy je jeho vědomí naplněno pohlížením na jeho budoucí pozemský život a zpětným pohlížením na jeho dřívější pozemský život, tu je při sobě. V okamžiku, kdy pracuje s bytostmi vyšších hierarchií na úkolu uskutečnit komplikované fyzické tělo v duchovním zárodku, tu je jaksi mimo sebe, ale je ztotožněn s duchovní bytostí, žije venku společně s duchovní bytostí. Právě v tomto vrcholu prožívání mezi smrtí a novým zrozením, který jsem nazval v jednom ze svých dramát půlnoční hodinou lidského bytí, tu prožívá člověk jako své nitro to, co zde vidí v otisku jako nebe stálic. Nebe stálic (nebo jeho reprezentant zvěrokruh) odtud zřeno je fyzickým otiskem duchovního světa, v němž žije člověk mezi smrtí a novým zrozením a který prožívá jako svůj vnitřní svět.

To potom nějaký čas pokračuje a pak člověk opouští tuto živoucí činorodou práci konanou bezprostředně s duchy vyšších hierarchií, tuto práci je třeba z pozemského stanoviska nazvat vznešenou. To nejbližší, co potom prožívá, to je stanovisko spoluprožívání projevů vyšších bytostí. Od jistého okamžiku člověk ví, že bezprostřední spolupráce s vyššími bytostmi tu už není, ale vyšší bytosti se mu ukazují

v otisku. Pohlížíme-li na to z pozemského hlediska, můžeme to označit tak, že člověk se ocitá na přechodu od světa stálic do světa planet. Prochází-li člověk planetární sférou při pohybu kupředu k pozemskému bytí, necítí již život vyšších světů jako svůj život vnitřní; předtím jej jako svůj vnitřní život cítil. Zde ve fyzickém světě cítíme svůj krevní oběh, své dýchání atd. jako svůj vnitřní život, tam v životě mezi smrtí a novým zrozením cítíme bytí a bytosti vyšších hierarchií jako svůj vnitřní život. Stojíme v jisté duchovní skutečnosti a spolupracujeme. Nyní od jistého okamžiku říkáme, že už nespolečně pracujeme, nyní se nám jeví jako v jakémsi obraze to, na čem jsme dříve spolupracovali; dříve jsme byli v realitě duchovního světa, nyní jsme v jeho zjeveních. To ve skutečnosti znamená, že jsme přešli ze sféry světa stálic do sféry planetární. Musíme zde nejdříve překonat určitou potíž, je to vstup do sféry Saturnu. Ze Saturnu vyzařují jisté duchovní síly. Když jsme totiž prošli smrtí, tak je tomu tak, že jdeme nejprve do planetární sféry a potom teprve přicházíme do sféry stálic - jdeme cestou, kterou jsem před chvílí popsal, ale opačným směrem. A Saturn je obydlím oněch bytostí, které nás po smrti na cestě ze zemského života nechtějí nechat na Zemi, které nás chtějí ze Země vyzvednout, osvobodit od pozemských sil a přenést do světa čisté duchovnosti. Popsal jsem toto prožívání ve své „Theosofii“ z trochu jiného hlediska jako přechod ze života v duševní oblasti do oblasti ducha. Oba tyto popisy se k sobě mají tak, jako lze fotografovat například strom pokaždé z jiné strany - fotografujeme stále stejný objekt, ale pokaždé vyhlíží trochu jinak. Při cestě k novému pozemskému životu se také setkáváme s těmito saturnskými bytostmi. Lidé, kteří vlivem působení svého dřívějšího pozemského života mají karmu, která umožňuje saturnským bytostem, aby na ně měli velký vliv, stávají se snadno lidmi odcizenými Zemi, lidmi, kteří považují pozemskost za bezcennou, cítí se v ní cize a nejrady by se uchýlili do pojmových vzdušných zámeků. Lidské vztahy pro ně nemají význam, pohlížejí na ně jen povrchně, zato mají sklon pořádat špiritistická sezení, v nichž se mohou hemžit nejrůznější duchovní bytosti. To vše je u těchto lidí způsobeno tím, že si ve svém předcházejícím pozemském životě získali takovou karmu, vlivem níž přicházejí na cestě k zemské sféře do silnějšího vztahu k silám saturnským.

Když ale člověk vstupuje do planetární sféry a blíží se ke sféře sluneční, přichází také pod vliv sil opačných k silám saturnským, to znamená pod vliv duchovních bytostí, které obývají Měsíc. Tyto bytosti mají za úkol především přivádět člověka opět do pozemského bytí, takže ten člověk, který přijímá působení měsíčních sil, stojí pevně v pozemském bytí. Na druhou stranu mohou měsíční síly, které příliš silně pronikají člověka, naplnit jej sklonem k čistě fyzickému bytí, zálibou čistě pro fyzický život.

V pozemském životě procházíme mezi stromy, květinami, trávou, zvířaty atd., v době mezi smrtí a novým zrozením putujeme mezi hvězdami. To není nic nereálného, představujete-li si v obsáhlém obraze, že z pozemského života odcházíte po smrti do sféry planet, když opustíte měsíční sféru a ztratíte náklonnost pro pozemský život; jste vyzdviženi Saturnem a žijete dokonce velmi dlouho (vzhledem k pozemskému životu)

ve sféře stálic; a potom se zase vrátíte zpět, vstupujete do sféry planetární, a zvláště když vstupujete do vlivu Měsíce, dostanete skrze jeho síly podnět, abyste se opět vrátili z nadsmyslového bytí do pozemského života. Jste přímo nuceni vrátit se do pozemského života. Zde na Zemi stojíte v určitých vztazích ke svému smyslovému okolí, které proděláváte vlivem hvězdného světa. To má velký význam pro vaši práci s bytostmi vyšších hierarchií na duchovním zárodku vašeho fyzického těla, neboť když při svém sestupu k novému pozemskému životu přicházíte do planetární sféry, zůstává ve vaši bytosti nerozlišeno, zda se stanete mužem či ženou. Ano, to zůstává ještě po jistou dobu nerozlišeno, když už jste jako duševně-duchovní bytost v planetární sféře. Ve sféře stálic mluvit o něčem podobném, jako je to, zda se stanete na Zemi mužem či ženou, by bylo dokonce holým nesmyslem.

V obraze, který jsem počal líčit, si můžete při vzdalování se od Země docela dobře představit, že jste viděli Měsíc nejprve zepředu, potom jste jej viděli zezadu. Rovněž tak vidíte Venuši, Merkur a Slunce zezadu, potom vidíte sféru zvěrokruhu atd. Když procházíte těmito sférami, mění se to, co je pro nás zde fyzickým otiskem, v souhrnu duchovních bytostí, na které pohlížíte. Pohlížíte-li na Měsíc zezadu, vidíte duchovní bytosti, o které se zajímali především zasvěcenci Starého zákona - bytost Jahve- ho a zástupy k němu náležející. Vracíte-li se na Zem do nové inkarnace, můžete si vlivem své dřívější karmy vyhlédnout okamžik, kdy je na nebi z pohledu od Země v měsíční sféře úplněk, tzn. z pohledu ze Země je vidět osvětlený měsíční kotouč, ale z druhé strany vidíme při přibližování se k Zemi Měsíc černý. Když si zvolíte pro své přiblížení k Zemi právě tento okamžik, při němž na vás působí jaksi černá, Sluncem neovlivněná sféra Měsíce, a kdy je ze Země vidět úplněk, potom se objevíte na Zemi v ženském těle. Volíte-li naopak dobu, v níž je na Zemi novoluní a kdy sluneční vlivy vycházejí volně na všechny strany do světového prostoru, potom jste si pořídili mužské pozemské tělo. Vidíte tedy, až do formy mužství či ženství musíme odvozovat to, čím jsme na Zemi ve fyzickém těle, ze zážitků, které máme ve hvězdné sféře, to znamená v duchovní sféře, viděno z druhé strany mezi smrtí a novým zrozením. Tyto věci se dají sledovat do všech jednotlivostí. Tak jako lze na Zemi říci, co má člověk z toho, že jí například zelí nebo vejce nebo hovězí maso (neboť na tom je závislý jeho fyzický život), tak existují všude odpovídající vztahy v duchovních světech, jejichž výsledek potom vstupuje do formování a vystupuje vnitřním oživením člověka na Zemi. Zde na Zemi jíme hovězí nebo vejce, v duchovním světě si volíme, jak to odpovídá naší karmě, pro dobu průchodu na Zem novoluní nebo úplněk, a stáváme se tím mužem nebo ženou. Ale plné lidské bytí v souvislosti se světovým bytím se dá pochopit jen tehdy, když nebereme na zřetel pouze to, co se odehrává zde mezi narozením a smrtí, nýbrž když pojmem i to, co se odehrává v našem životě v souvislosti s ději mezi smrtí a novým zrozením.

Jedná se o něco, co člověk ještě v plném a reálném významu pro pozemský život nevidí. Dnes známe člověka asi tak, jako krtek zná museum. Krtek, který prolézá půdu pod museem, může snad uvádět o tom své zkušenosti, ale bude v tom jen málo z toho, co je skutečnost nad tím Takové „krtkovo stanovisko“ může zaujmout dnešní

pozemská věda vůči světu. Jenže krtek by mohl také žít, aniž by nad ním bylo museum, nemá s ním tak velkou souvislost. Ale člověk je úzce spjat s nadsmyslovým světem, souvisí s ním. A vědomí o tom si lidstvo musí opět získat. Kdysi existovalo pro tyto věci temné tlumené vědomí, do něhož vnašela světla dávná mystéria, která však používala staré metody. Tato dávná mystéria nebyla pouze jednostrannými kultickými místy. Potřebu jednostranných kultických míst má vlastně teprve novější lidstvo. Novější lidstvo musí již provozovat oddělené kultury, protože se stalo egoistickým a chce mít pojištěnou nesmrtnost pro své vlastní já. To může být dáno, nesmrtnost je skutečností. Ale člověk má dnes sklon všechno pěstovat navzájem odděleně. Ještě za doby Paracelsa tomu tak nebylo, tehdy bylo lékařství bohoslužbou. Musíme, i když s přechody, přece opět dospět k tomu, abychom pohlíželi na celé pozemské působení jako na dovršení působení duchovního. Jen je dnes povinností člověka prodělávat jaksi odděleně od duchovního světa během pozemského života pozemské události, jinak by nemohl dosáhnout svého vědomí svobody. Ale naplnil se čas, v němž se člověk srní držet odděleně od duchovního bytí. Člověk musí opět proniknout své vědomí vnitřním osvětlením o duchovním bytí a k tomu nemůže dnes používat starých metod. Musí projít tím, co mu může být v tomto směru zjeveno v současnosti.

Představte si, jak nějaké dávné mysterijní místo ovlivňovalo mysterijními záležitostmi své okolí. Péče těchto mystérií se rozprostírala na všechny záležitosti lidí, kteří bydlili kolem, na všechny záležitosti, které byly uspořádány v souvislostech zemského života s životem duchovním. Například nějaký člověk onemocněl. Tu se tenkrát netázali, jaké mají vyzkoušet látky, jež by působily na člověka v tom či onom směru. Ze všeho nejméně se tázali na působení látek, které vyzkoušeli na zvířatech apod. To vše musí prodělávat člověk dnes. Tím není míněna odmítavá kritika medicíny, nýbrž jen včlenění na správné místo do vývoje Země a lidstva. Ve starších dobách vyhledal nemocný či postižený člověk pomoc právě v mysterijních místech, neboť kněží byli také současně umělci a lékaři. Umění, náboženství a věda byly jednotou, tak se to pěstovalo v mystériích. V oněch starých dobách existovalo ještě celkové nazírání na člověka. Vědělo se, že když je člověk v určitém životním věku něčím postižen, tak to nesouvisí pouze s chemickým mísením látek, nýbrž z vyššího hlediska to souvisí se zkušenostmi a zážitky, které prodělal, když byl ve hvězdném světě a odtud si vyhledal své pozemské bytí.

Předpokládejme tedy, že takový nemocný přišel mezi svým čtrnáctým a jednadvacátým rokem, hledaje pomoc, do mysterijního místa, které bylo současně místem lékařským. Když nyní ve starých dobách, kdy také v mystériích působilo jen instinktivní, polosnívé vědomí, přišel nemocný, aby byl ošetřen, tak to často byla zkouška, která s ním byla konána, leč jasnější, než jsou zkoušky dnešní. Neboť skutečně jsem poznal lékaře, s nimiž když jsem hovořil o tom nejdůležitějším u pacienta a tázal se jich, jak starý je pacient, tak to nevěděli. Jako by se mohlo spolupůsobit na nějaké zdraví člověka, když nemáme přesnou představu o jeho stáří! Neboť v každém věku musí být člověk jinak léčen, protože se lidský život neustále mění. Nikomu nenapadne vzít okvětní lístek, zasadit jej do země a věřit, že by z něho

mohla vyrůst nová rostlina. Vezme se semeno z plodu, zasadí se do země, protože se ví, že vývoj rostliny je něčím reálným. A tak se musí také pozorovat lidský život. Jestliže přišel nemocný ve věku čtrnáct až dvacet let, hledajíc pomoc, k mysterijnímu lékaři, tak tento věděl, že existuje jistý počet onemocnění, která mají jednoduše co činit s průchodem člověka sluneční sterou při jeho sestupu dolů z planetární stery do fyzického světa. Když byl nemocný ve věku od pětatřiceti do dvaatřiceti let, tak mysterijní kněz věděl, jaká onemocnění mají co činit s průchodem člověka saturnskou sférou při jeho sestupu. Tedy ptal se především po souvislosti pozemského života se zkušenostmi a zážitky člověka v životě mezi smrtí a novým zrozením a potom poznával, co zde na Zemi má z vnějších bytostí vztah k bytostem vyšších hierarchií, popřípadě k jejich fyzickým otiskům - k hvězdám. Určité rostliny jsou na Zemi v užším vztahu ke Slunci, než jiné, a jiné zase v užším vztahu k Saturnu atd. Zdravým instinktem můžete poznat na pučících a rašících rostlinách, které mívají květy, že mají jiný vztah ke Slunci, než houby nebo lišejníky. A někoho, kdo je postižen mezi čtrnáctým až jednadvacátým rokem nemocí žaludku nebo srdce, nebudete léčit čajem z lišejníku islandského²⁰, jak by ho také neléčil starý mysterijní lékař, nýbrž léčil by ho šťávou rostliny příbuzné se Sluncem.

Ale toto pochází z poznání, jak souvisí život s vesmírem. Tyto věci jsou jaksi poznáním „zasypaným“, musí být znovu nalezeny na vyšším stupni, osvětleny naší moderní inteligencí, poté, co lidstvo procházelo po nějakou dobu temnotou. Musí být znovu nalezeny a nalezeny být mohou. Právě antroposofický světový názor je začátkem tohoto znovunalezení toho, že lidstvo může být ve všech odvětvích života duchovně osvíceno.

Vylíčil jsem sestup člověka až k jeho vstupu do planetární sféry. Potom nadchází doba, kdy se uplatňuje sféra Měsíce. Člověk ztrácí onen duchovní zárodek svého fyzického těla, který je již velmi silně smrštěn (tyto výrazy jsou samozřejmě hrubé, ale jistě mě správně chápete). Tento duchovní zárodek fyzického těla klesá dolů dříve než člověk sám, je předán rodičovskému páru, noří se do oplodněného lidského zárodku a vytváří tu element růstu dříve, než sestoupí člověk sám. Je tu tedy určitá doba, kdy člověk již předal fyzický zárodek pozemskému životu a sám jaksi hledí dolů k Zemi na to, k čemu bude náležet, ale sám ještě krátký čas žije volně v kosmu. Zde stahuje člověk z éterického světa kosmu síly pro své éterické tělo. A když si získá své éterické tělo, spojuje se s tím, čím se stal jeho fyzický zárodek, který poslal napřed dolů. V tom spočívá neskonale hluboká moudrost, že člověk sesílá napřed fyzický lidský zárodek, a pak se spojí s éterickým tělem. Kdybychom obdrželi své fyzické tělo a zároveň stahovali éterické síly, pak by fyzické tělo nebylo něčím, co je proniknuto čistě fyzickou materií, nemohlo by být v těle matčině proniknuto fyzickými silami. Kdybychom svůj duchovní zárodek fyzického těla neposílali napřed, nýbrž jej pronikali ještě silami éterickými před tím, než by se spojil se substancí fyzického embrya, co by se potom stalo? Právě tím, že můžeme vědět, co by se stalo, můžeme nesmírně obdivovat moudré vedení vesmíru. Neboť kdyby tomu bylo jinak, stál by neustále při každé myšlence, kterou pojmem, před námi všemožný sklon ke zlu. A měli bychom jaksi stále živoucí paměť na to, co jsme na Zemi uskutečnili zlého, byť i

jenom v myšlence nebo cítění. Byli bychom zaplaveni obsahem svědomí, a to obzvláště z jeho zlé stránky, a nemohli bychom pojmout žádnou neutrální myšlenku. Nemohli bychom například dospět k žádnému poznání přírody. Kdybychom chtěli pozorovat rostliny podle přírodních zákonů, tak by se nám snadno do pozorování přírody mísily myšlenky jako: „Ach, co jsi to byl tehdy v sedmnácti letech za špatného chlapíka, cos to provedl?“ To by se nám pletlo do pozorování přírody a nemohli bychom dospět k žádnému neutrálnímu nazírání. Že můžeme oddělit svou jednoduchou neutrální rozvahu od toho, co v nás vězí z morálních a nemorálních instinktů, za to vděčíme skutečnosti, že sesíláme dolů nejprve svůj fyzický duchovní zárodek, a teprve až si stáhneme éterické tělo, spojujeme se s tělem fyzickým. Tím držíme obě tato těla od sebe natolik daleko, že paměť může být zadržována fyzickým tělem a není tu neustále před námi náš celý morální život, a že můžeme svobodně v éterickém těle pojímat myšlenky s neutrálním smyslem.

Popsal jsem vám sestup člověka z duchovního světa až k okamžiku, kdy se člověk spojuje s fyzickou zemskou substancí a žije dále na Zemi. Co se tu ukazuje, když jsme došli až sem? Řekl jsem již, že si musíme říci: „Jestliže poznávám, že člověk sesílá dolů nejprve síly formující jeho fyzické tělo a pak je následuje, potom jsem bezpodmínečně veden k obdivu moudrého vedení světových záležitostí. Pojímám-li toto se vši živoucností, nemohu tu stát jako hlupák, který zhotovuje nějakou věc a nepotřebuje ji obdivovat. Musel bych být zcela vysušeným člověkem, kdyby mi byla zjevena nesmírná moudrost vedení světa a já neměl v sobě prýšticí obdiv vůči takové moudrosti.“ A tak je tomu u všech antroposofických poznatků.

Jinými slovy: Obyčejné pozemské poznání, které máme v bdělém stavu, se obrací na náš rozum, méně již na náš cit, tak tomu není u oněch poznatků, které dostáváme ve vnitřním prožívání z duchovního světa. Ty nás vyžadují jako celého člověka, ba celá naše bytost dostává jmou organizaci, když si osvojujeme tyto poznatky. Duchovně-vědecké poznatky nás nechtějí podobně, jako poznatky fyzické, nechat chladnými v našem srdci (Gemüt), ale nejsou proto o nic méně objektivní. Kdyby snad někdo řekl, že poznatky, které se dotýkají srdce, nejsou objektivní, nýbrž jsou přece subjektivní, tak si může představit, jak někdo stojí před Raffaelovou Sixtinskou Madonou a musel by být zvláštním podivínem, kdyby před tímto obrazem nepocítil obdiv. Ale nikdo nemůže říci, že Raffaelova Madona není objektivní, že je to pouze subjektivní obraz. Nejde o to, že bychom neměli cítit v srdci žádné sympatie nebo antipatie, když pohlížíme na něco objektivního, nýbrž o to, aby nebylo něco objektivního rušeno naší subjektivitou. Když ovšem uznáváme něco jen proto, že je nám vhod přijmout to objektivně, potom nejsme objektivní, jelikož přijímáme něco, protože se nám to líbí. Ale kdyby vystupovalo něco před námi tak objektivně, jako poznatky, a my jsme potom jati obdivem, potom by tento obdiv zcela jistě nepoškodil objektivitu poznání. To je tím podstatným u antroposofických, duchovně-vědeckých poznatků, že neoslovují jen náš rozum, naši hlavu, nýbrž našeho celého člověka. Kdo poznává stále víc a více z těchto pravd, které se vztahují na život člověka mezi smrtí a novým zrozením, tomu vzhází citový život a potom také život volní. To znamená, že člověk

proniká impulsy k svým činům tím, co poznává z duchovních světů. Cítí se zde na Zemi jako vykonavatel toho, čím byl v duchovním životě mezi smrtí a novým zrozením. Tak má již to, co přichází z prožité antroposofie, sílu naplňující ze svých podnětů celého člověka; jako kdysi u dávného lidstva existovala instinktivní jasnozřivost z celého člověka, tedy instinktivní souvislost s duchovním světem.

Čím jsme se však dnes stali takovými intelektuálními chlapíky, a proč jimi nebyli dávní lidé? Protože dávní lidé znali, co přicházelo jako předpisy z celého člověka. Tak se mu vysvětluje, co je vertikála - jen se to ale vznáší, nelze říci ani ve vzduchu, vznáší se to ve světě idejí, co je kolmice, a nezná se dnes právě žádná souvislost. Nikdy by člověk nedošel k pocitu pro vertikálu, pro jakoukoli vertikálu, kdyby se nebyl během svého života nevzpřimil, takže to, co je vertikála, cítí ve svém pohybovém ději. A co takto prožívá celý člověk, to spoluprožívá jeho hlava a činí to vertikálou. To, co člověk prožívá rozpažením svých paží, je zážitkem rovnováhy. Člověk, který byl původně činný ve svém duševním životě jako celý člověk, omezoval se postupně na hlavu, která si může všechno představovat jenom obrazně. A jak to činí nyní hlava člověka? Ano, když jdu, tak žiji jinak, než když jedu v autě - auto jede a já jsem v klidu. Tak to vlastně činí na člověku hlava. Je líná, má své vozidlo v celém našem ostatním organismu a nechá se vozit. Tu přichází vše do klidu, jako když sedím v nějakém vlaku. Proto se vše stává obrazným, abstraktním. K této abstraktnosti jsme dospěli během pozemského bytí. Musíme však zase dospět k tomu, co nám dává v životě možnost uchopit duchovno. A ono pak uchopí celého člověka. Je to opačný postup, než se odehrál u dávného člověka, ale pomocí tohoto opačného postupu můžeme opět dospět k bádání o celém člověku. Tímto způsobem pak dospějeme opět k takové kultuře, která naplňuje celého člověka.

Dnes existují lidé, kteří slyší, co může být podáno duchovní vědou a ti pak říkají: „Jsou to takoví zvláštní lidé, kteří dnes hlásají duchově- vědeckou pravdu a domnívají se, že prý je pro lidstvo nutná. Nechceme vůbec pochybovat, že jsou všechny ty světy, o nichž duchovní badatel hovoří, ale co je nám po tom? Můžeme přece klidně počkat, až zemřeme, potom již uvidíme, co je na tom pravdy. Proč se tu máme namáhat pochopit, jaké je to v duchovním světě?“ - Jenže tak tomu není. Je tomu totiž tak, že když nahlédneme, co znamená duchovní poznání, které právě k člověku přistoupí pomocí zdravého lidského rozumu skrze sdělení duchovního badatele, tak nejlépe poznáme, jak se získá první stupeň nadmyslového poznání, poznání imaginativní. Chci pro to uvést pár znaků.

Tak, jak člověk obvyčejně žije, má jen současné vědomí. Toto vědomí má skrze své fyzické tělo. To je v prostoru. Prostor je dán současně třemi dimenzemi. Člověk má proto vždy jen vědomí současnosti. Má-li vzpomínku, tak má vzpomínku současnosti. Nevžívá se do toho, co prožil před deseti lety, nýbrž vžívá se do obrazu toho, co tehdy prožil. Je to proto dost stínovité a abstraktní. Když vážně činí cvičení, která jsem popsal v knize „Jak dosáhneme poznání vyšších světů?“, aby dosáhl imaginativního poznání, tak dospěje k tomu, že nežije pouze v současnosti, nýbrž překoná postupně onu stínovitost vzpomínky a žije také ve svých dřívějších prožitcích. Takže může v roce 1922 spoluprožívat ještě své zážitky z roku 1911, jak je prožil v roce 1911. A kdo

zvláště usiluje životem v myšlenkách, ten dospívá skutečně k tomu, že prožívá své tělo času tak, jako prožívá své tělo prostorové obyčejným vědomím. Život v myšlenkách, to není život v abstrakcích, nýbrž v plné konkrétnosti, čímž nabývá schopnost vnímat, jak myšlenkový život přináší různé osudové zvraty a všechno možné, jako hluboké sympatie a antipatie, jako je jinak přináší drsný materiální pozemský život.

Když se například říznu do palce u nohy, bolí mě. Nemám v hlavě jen vzpomínku na tuto bolest, protože hlava je od palce u nohy daleko vzdálena, nýbrž mám bezprostřední pocit prožívané bolesti. Jistě, hlava je prostorově spojená s palcem u nohy, čas takto neprožíváme. Když si jako třicetiletý člověk vzpomínám na něco, co jsem prožíval jako sedmnáctiletý, od čehož jsem se nyní časově vzdálil, tak je to vybledlé. Jak mohutný byl bolestný zážitek, když jste ztratili před třinácti lety milovaného člověka, vůči dnešní vzpomínce. Ale kdo dosáhl imaginativního poznání tak, že dovede žít v myšlenkách, zejména v čistých myšlenkách prostých smyslovosti, jak jsem to vylíčil ve „Filosofii svobody“, ten potom žije v každé části svého těla časového, jako normálně žije v každé části těla prostorového. Když se potom jako padesátiletý, šedesátiletý nebo i jako osmdesátiletý člověk přemístíme, nejen o pět let zpět, neboť přítomné bytí se rozprostírá přes celý běh života, vidíme to, že jsme v každém jednotlivém okamžiku bezprostředně přítomni. Ovšem tuto současnost vykupujeme prchavostí. Jste-li s to prožívat ještě dnes jakkoli živě něco, co jste prožili v osmnáctém roce, nezmizí vám to sice tak rychle jako sen, ale nemůžete to podržet, musíte to zapomenout. A jako duchovní badatel by se mohl člověk dostat do velmi zlé situace, kdyby neměl jinou možnost pomoci. Mohl by vytvořit vztahy, jimiž sice může něco v éterickém světě vidět, ale ihned to zapomíná. Proto musí používat různé pomocné prostředky (jednotlivosti k tomu jsem uvedl v knize „Jak dosáhneme poznání vyšších světů“), aby ihned nezmizelo, co si takto získává jako duchovně-éterické zření. Zmizí to s velkou jistotou za pár dní, co člověk na sobě po smrti nese jako své éterické tělo, to mizí právě tak rychle.

Poznáváme z tohoto prožívání celou podstatu éterična. Věci, které se vypravují o životě po smrti, nejsou vykonstruovány, nýbrž získány z živoucího poznání. Ale když chceme použít takových pomocných prostředků, nestačí nikdy činnost hlavy. Neváhám mluvit o vlastních zkušenostech, které jsem učinil, když jsem upozoroval, jak prchavé jsou takové zážitky v éterickém kosmu. Ať užříme jakkoli mnoho, uchylujeme se k něčemu jinému, abychom své zážitky vypravovali druhému člověku. Ale tato pomocná opatření nebereme z prostředků hlavy. Tak byl velmi účinný prostředek, který spočíval v tom, že si člověk napsal prožitek, když tu ještě byl, takže činnost nešla hlavou, nýbrž rukou, která píše. V tomto případě se nejedná o mediální psaní, také ne o účel mít věc zapsanou. Zapisování (také zapisování přednášek) je člověku stojícímu v duchovní oblasti něčím mimořádně nesympatickým, ale je to pomocný prostředek, abychom fixovali to, co je jinak prchavé, dáme-li se na tom podílet celému organismu, jako to jinak děláme, když kreslíme nebo malujeme. Zůstává to potom ve vlastním organismu, nepotřebujeme si to znovu osvojovat. Jedná se jen o to věci fixovat. Ale k tomu nemůžeme potřebovat pomoc hlavy. Jste-li duchovními badateli, nemůžete to fixovat pomocí hlavy, musíte to fixovat něčím, co zaměstnává vašeho celého člověka.

Takovým prostředkem je zapisování prožité věci. Přitom se neohlížejte na to, že do toho vpracováváte nějakou intelektuální činnost, oč tu jde, je jen duktus psaní; nebo si učiňte nějaký symbolický nákres, malbu apod.

Z toho, vidíte, jak úzce souvisí s celým člověkem to, co tu musí být, abychom mohli převést do obyčejných představ, co zříme v duchovním světě. Když to ale převádíme, potom to můžeme sdělit jiným lidem, kteří sami nemohou duchovně zřít a kteří to přijímají svým obyčejným zdravým lidským rozumem pomocí těch představ, do nichž se jim to převádí. Mají potom tytéž představy o tom, co jim jasnovidec líčí. K nalezení duchovně-vědeckých pravd potřebujeme jasnovidné umění, abychom s těmito pravdami žili, k tomu nepotřebujeme toto jasnovidné umění, nýbrž jen zdravé porozumění pro to, co se podává.

Z toho, co zde bylo podáno, vidíte ale ještě něco jiného. Čím je člověk duchovně ve svém éterickém těle, to nežije v prostoru, to žije v čase. Pohlédnete-li na svůj fyzický organismus, například na oko, vidíte jím viditelné věci. Když oko vyříznete, viditelné věci již nevidíte. Pohlížíte-li na duchovního člověka, tak je jakýmsi celým proudem, který jde od života k životu, který jednou žije mezi smrtí a novým zrozením, potom ve fyzickém pozemském životě, potom opět v životě mezi smrtí a novým zrozením atd. To je jednotou. Lidé dávných dob dostávali do vínků do pozemské ho života své instinktivní jasnozření, to znamená souvislost s duchovním světem skrze přírodní síly samy, a to se u nich přetvářelo tak, že to mohli vzít sebou branou smrti, takže nemohlo přestat vědění o duchu. U novějšího člověka to také nesmí zmizet. Člověk si musí zde na Zemi osvojovat vědění o duchovnu, neboť ono je na Zemi pokračujícím proudem. Máte-li za sebou pozemský život, který naprosto nic nevěděl o duchovnu, tak je to pro duchovní život tak, jako byste vyřízli fyzickému organismu oko. Neboť co si zde získáte na Zemi jako vědění o duchovním životě, to vám náleží, to je vaším okem, jímž později mezi smrtí a novým zrozením „vidíte“. A zůstanete-li zde na Zemi „temnými“ stran vědění o duchovním životě, tak nemáte po smrti žádné oko, potom procházíte životem mezi smrtí a novým zrozením jako temným údolím. Neboť toto oko musíte mít tím, co jste si zde získali. Vyříznete si duchovní oko, když se uzavíráte vědění o duchovním světě.

To je ono poznání, jímž se musí lidstvo proniknout. Nyní, kdy je dávné instinktivní zření duchovna úplně zatemnělé, musí si lidstvo ujasnit, že na cestě, o kterou usiluje antroposofické hnutí, musí být opět získány orgány pro duchovní život. Nejde tedy o to, že by bylo možno říci: „Nepotřebujeme nyní usilovat o nějaké porozumění duchovním světům, chceme počkat až do smrti a po ní již uvidíme, jak tomu je v duchovních světech.“ Ale to bude pro duši jako v temném žaláři, když jsme si zde v životě mezi narozením a smrtí nezískali oko pro život v duchovních světech. Proto můžete vidět, jak je špatné, když si člověk postaví takřka jako dogma to, že se nepotřebuje zde v pozemském životě starat o nadmyslové bytí. Naopak - žijeme v době, kdy v pravém smyslu plní svou nadmyslovou povinnost vůči kosmu jen ten, kdo si říká: „Zde v životě mezi narozením a smrtí si musíš získat oko, aby pro tebe nebylo temno v duchovním světě po smrti, aby světlo, které bude potom kolem tebe, jsi mohl prožít.“

Když jsem zde v tomto kruhu mohl před nějakou dobou mluvit, vyličil jsem z jistého stanoviska člověka v jeho vztahu k duchovnímu světu a končil jsem tím, že jsem řekl: „Z toho všeho vidíme, jak jsme dospěli v současném období k tomu bodu, kdy se musí vytvářet jádro lidí, které nahlíží nutnost duchovně-vědeckého poznání.“ - Z toho, co jsem zde řekl dnes, můžeme teprve správně tuto nutnost nahlédnout. Žijeme dnes v období, kdy se chce duchovní svět ukázat během pozemského života. Nesmíme mu zavírat okna a dveře, jimiž může k nám přijít. Musíme nechat přijít světlo duchovního světa, musíme je nechat přijít kvůli pozemskému životu, musíme je nechat přijít kvůli životu, který prožíváme mezi smrtí a novým zrozením. Člověk musí slyšet hlasy, které duchovním způsobem hovoří k člověku z duchovního světa a musí si říci: „Je načase, aby Clo věk vnímal světlo Ducha, aby slyšel hlas Ducha. A jestliže jsme se seznámili s tím, co můžeme nahlédnout takto z duchovně-vědeckého poznání jako nutnost doby, potom vládne v takovém pracovním prostoru správné smýšlení, když pokládáme za svou povinnost vést lidstvo k tomu, aby poznávalo, že nyní je načase zřít světlo Ducha, slyšet hlas Ducha a pochopit ho.

V těchto myšlenkách, zejména v tomto cítění a v první řadě v tomto smýšlení chceme být pohromadě a být pospolu v dobách, kdy jsme opět prostorově odděleni. To je to, co bych vám chtěl říci jako pozdrav, který směřuje k tomu, co můžeme spolu prohodit, když nás osud svede dohromady, necht' je to podnětem, který vládne mezi námi jako myšlenka, jako sounáležitost, která patří k duchovnu, i když nemůžeme být pospolu prostorově! Končím s přáním, aby mi bylo brzy umožněno ve vašem středu pokračovat v tom, co jsem dnes přednášel.